

Оксанич Андрій Олександрович,
*здобувач кафедри маркетингу Львівського державного інституту
новітніх технологій та управління ім. В. Чорновола;*
Комарницька Ганна Олександрівна,
аспірантка інституту Регіональних досліджень НАН України;

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ ІННОВАЦІЙ

Стаття містить аналіз причин низького рівня інноваційності української економіки і напрямки формування регіональних інноваційних систем. В статті обґрунтовано три ключові елементи конкурентної переваги підприємства – знання, мотивація працівників і капітал. Автор описує структуру регіональної інноваційної системи і принципи її формування.

Ключові слова: інновації, регіональна інноваційна система, конкурентоспроможність.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Огляд наукової літератури і аналіз практики господарської діяльності дають змогу зробити висновок про зростання ролі інновацій в економічному розвитку [1, 2, 3]. Конкурентоспроможність національних економік дедалі в більшій мірі залежить не від наявності сировинних ресурсів чи матеріальної бази виробництва, а від здатності генерувати нові ідеї, перш за все в сферах техніки, технології, менеджменту, маркетингу, інформатики та спроможності швидко і ефективно їх впроваджувати. Проінноваційний характер розвитку підприємств не може бути нав'язаний адміністративними рішеннями центральних і регіональних органів влади. Інноваційні ідеї виникають на рівні первинної ланки господарювання, а роль владних структур полягає в тому, щоб ці ідеї підприємство мало змогу успішно реалізувати. При цьому регіональні органи влади мають широкі можливості у створенні сприятливого клімату для здійснення проінноваційних інвестицій. А це потребує системного підходу. Тому в науковій літературі дедалі частіше згадується необхідність створення регіональних інноваційних систем.

Аналіз останніх джерел досліджень і публікацій. Дослідження ролі інновацій в економічній системі регіону та регіональних аспектів інноваційної сфери, механізму її активізації, інноваційного потенціалу є нечисленними в силу своєї складності та суперечності. Серед українських вчених, що внесли вагомий внесок у розвиток регіональної економіки та інноваційної діяльності, слід назвати праці О. Амоші, Є. Бойко, П. Беленького, А. Гальчинського, В. Геєця, Н. Гончарової, Б. Данилишина, М. Долішнього, С. Дорогунцова, А. Лисецького, О. Кузьменка, А. Поручника, М. Паламарчука, В. Павлова, Ю. Пахомова, А. Чухно та ін. Серед зарубіжних авторів слід назвати праці С. Валдайцева, Р. Гаррода, П. Завліна, А. Казанцева, М. Калецькі, В. Лівшица, С. Маргліна, Л. Мінделі, Д. Неймана, Р. Селі, Р. Солоу, Д. Стігліца, Ю. Яковца та ін.

Напрямок вдосконалення економічного механізму регулювання науково-технічної та інноваційної діяльності в регіоні за рахунок посилення ролі податкового стимулювання та пільгового кредитування, формування ефективного фондового ринку запропоновано в дослідженнях Кириченко І.І. [10].

Буднікевич І.М. визначено основні закономірності формування регіональних інноваційних структур як інструментів підвищення економічних та соціальних

показників економіки регіону за рахунок реструктуризації великих підприємств. Методику оцінки економічної ефективності капітальних вкладень у регіональні інноваційні проекти розроблено А.М. Валюхом, а також висвітлено інвестиційні джерела регіональної інноваційної діяльності. [11, 12]

Необхідність взаємодії великих корпоративних структур з органами регіональної влади та місцевого самоврядування обґрунтовано Волосюк М.В., запропонована побудова промислового кластера на базі чотирьох підприємств пріоритетної галузі Миколаївської області. Критерії класифікації регіональних інноваційних комплексів та їх види встановлено Тарасовою В.В. На підставі аналізу світового досвіду нею визначено особливості англо-американської, європейської, японської, китайської та пострадянської моделей регіональних інноваційних комплексів, удосконалено інструментарій оцінки інноваційного потенціалу регіону та визначено рейтинг регіонів України за даним критерієм [14].

Постановка завдання. Можемо констатувати, що значна кількість аспектів формування регіональних інноваційних систем вимагають подальшого вивчення. Саме тому, завданнями даної статті є уточнення поняття «регіональна система інновацій», обґрунтування організаційно-економічних засад формування регіональної системи інновацій і пріоритетів її розвитку.

Виклад основного матеріалу. Інноваційна діяльність в Україні може бути представлена статистичними даними, приведеними в табл. 1.

Таблиця 1 – Інноваційна діяльність підприємств України в період 2000-2008 рр. [9]

Рік	Питома вага підприємств, які здійснюють інновації, %	Загальна сума витрат	у тому числі на				
			НДДКР	Закуп нових технологій	Підготовка впровадження нової продукції	Закуп машин і обладнання, пов'язаний з інноваціями	Інші витрати
2000	18,0	1760,1	266,2	72,8	163,9	1074,5	182,7
2001	16,5	1979,4	171,4	125,0	183,8	1249,4	249,8
2002	18,0	3018,3	270,1	149,7	325,2	1865,6	407,7
2003	15,1	3059,8	312,9	95,9	527,3	1873,7	250,0
2004	13,7	4534,6	445,3	143,5	808,5	2717,5	419,8
2005	11,9	5751,6	612,3	243,4	991,7	3149,6	754,6
2006	11,2	6160,0	992,9	159,5	954,7	3489,2	563,7
2007	14,2	10850,9	986,5	328,4	X	7471,1	2064,9
2008	13,0	11994,2	1243,6	421,8	X	7664,8	2664,0

У цілому можна зробити висновок про наявність позитивних тенденцій у інноваційній діяльності. Загальна сума витрат на інноваційну діяльність зросла в 6,8 рази, а витрати на науково-дослідні і дослідно-конструкторські роботи збільшилися у 4,6 рази.

Негативною слід вважати стійку тенденцію до скорочення питомої ваги підприємств, які здійснюють інновації, в загальному числі суб'єктів господарювання. Це означає, що сприятливі можливості для інноваційної діяльності має все менше число підприємств. Зростаючий обсяг витрат на інновації свідчить, що до них належать передусім великі підприємства, які в стані лобювати свої інтереси в органах влади. В той же час в розвинутих країнах світу високий рівень інноваційності обумовлений, зокрема, тим, що в інноваційні процеси залучені малі і середні підприємства. В Україні підприємства цієї групи, які беруть участь в інноваційних проектах, досить часто

використовуються для реалізації тіньових схем для «відмивання» грошей.

Тому не дивно, що інноваційність української економіки залишається вкрай низькою. За рівнем технологічного розвитку, розрахованим американськими експертами в 2005 році, Україна посідає 85 місце серед 100 країн світу, одразу після Уганди і Танзанії [8, с.15-17].

Інновації стають реальним фактором конкурентоспроможності підприємства, коли воно має достатній потенціал в межах трьох ключових підсистем – знання, мотивації і матеріально-технічних та фінансових засобів (рис.1).

Рисунок 1 – Передумови проінноваційного розвитку підприємства

На рис. 1 схематично представлено передумови проінноваційного розвитку підприємства, які є основою формування його інноваційної системи. У межах такої системи можна виділити відповідно три керовані підсистеми і одну підсистему, яка є керуючою.

Підсистема «знання» охоплює інформацію, компетенції, кваліфікацію, досвід, навички і вміння працівників, передусім спеціалістів і менеджерів підприємства. Це складає вихідний пункт у генеруванні інновацій, які найчастіше є результатом аналізу і синтезу існуючих рішень в тій чи іншій області знань.

Саме по собі володіння знаннями не означає, що підприємство активно формуватиме і реалізуватиме проінноваційну стратегію свого розвитку. Не менш важливим елементом інноваційної системи підприємства виступає підсистема мотивації працівників. Тут доцільно згадати, що Г. Файоль ще на початку XX століття в числі ключових засад ефективного функціонування організації виділив ініціативу працівників [6]. Значно пізніше М.Портер зазначив, що одним з основних, і одночасно найменш використовуваним чинником зростання конкурентоспроможності підприємства є «ініціатива менеджерів» [7]. Ініціативу можна сформулювати як добровільну презентацію нової ідеї, нового рішення задачі чи проблеми, актуальної для підприємства в цілому чи для окремого його підрозділу. Тобто, ініціатива працівників є основою інновацій. Однак для того, щоб така ініціатива виникла, потрібні відповідні умови, які б сприяли і заохочували працівників до таких дій. А це вже завдання системи мотивації працівників.

Наступною підсистемою системи інновацій підприємства є матеріально-технічна і фінансова база реалізації інновацій. Інновації лише забезпечують підвищення конкурентоспроможності підприємства, коли посередньо чи безпосередньо втілюються у продукт чи послугу, які є товаром. Втілення частини нових ідей, особливо в сфері техніки і технології, потребує значних витрат і наявності відповідних елементів

матеріально-технічної бази. Наявність такої бази дозволяє прискорити інновації і скоротити пов'язані з цим кошти.

Рівень ефективності інноваційної системи підприємства значною мірою залежить від зовнішнього його оточення. Практика функціонування вітчизняних підприємств показує, що наші підприємці у більшості своїй поки що не мають інтересу до технологічно-інноваційного бізнесу. До причин слабого зацікавлення інноваційними процесами з боку підприємств слід віднести також :

- орієнтація власників підприємств на отримання максимальних прибутків у найкоротші строки (*cash and go*), відсутність стратегічних планів розвитку підприємств;
- орієнтацію на внутрішній ринок і як наслідок, конкуренцію з вітчизняними підприємствами, інноваційний рівень яких є суттєво нижчим від європейського;
- особливостями економічного клімату в Україні, який обмежує можливості інвестування, в тому числі й у інноваційні проекти;
- кризові явища в політиці і економіці і відсутність стабільності у здійсненні державної економічної політики;
- недосконалість правової системи і механізмів забезпечення дотримання правових норм і виконання рішень судів.

Однак формування регіональних інноваційних систем є об'єктивною потребою, оскільки «в умовах зростання локалізації інноваційної діяльності у глобальному масштабі формування ефективних регіональних інноваційних систем є важливою передумовою підвищення міжнародного конкурентного статусу національних регіонів у довгостроковій перспективі, наслідком чого є зміщення акцентів у системі факторів конкурентоспроможності національних економік з макrorівня на мезорівень, що потребує подальшого теоретичного осмислення» [5, с. 169].

У більшості наукових публікацій поняття «регіональна інноваційна система» охоплює сукупність об'єктів (підприємств, науково-дослідних закладів, вищих навчальних закладів, посередників), які поєднані між собою певними зв'язками. На нашу думку, регіональну систему інновацій визначає саме характер цих зв'язків, оскільки від цього залежить привабливість системи для її учасників. Тому при формуванні регіональної інноваційної системи доцільно чітко визначити:

- цілі і задачі як системи в цілому, так і її складових зокрема;
- принципи і механізми співпраці елементів системи;
- напрямки, інтенсивність, обсяги і структуру інформаційних потоків;
- функції, права, обов'язки і відповідальність елементів кожної підсистеми.

Регіональна інноваційна система не повинна створюватись складова владно-адміністративної вертикалі, а мусить бути знаряддям реалізації стратегічних цілей регіонального розвитку, яке функціонує на принципах ринкової економіки, тому починати її формування необхідно, виходячи з саме з розробки загальної стратегії соціально-економічного розвитку регіону з врахуванням потреб всіх зацікавлених сторін.

Особливістю представленої на рис. 2 структурної схеми регіональної інноваційної системи, на відміну від описаних в науковій літературі, є наявність сфер узгодження інтересів. Всіх учасників регіональної системи інновацій можна поділити на чотири групи:

- підприємства і організації, які створюють інновації;
- посередники;
- споживачі інновацій;

- регіональні органи влади.

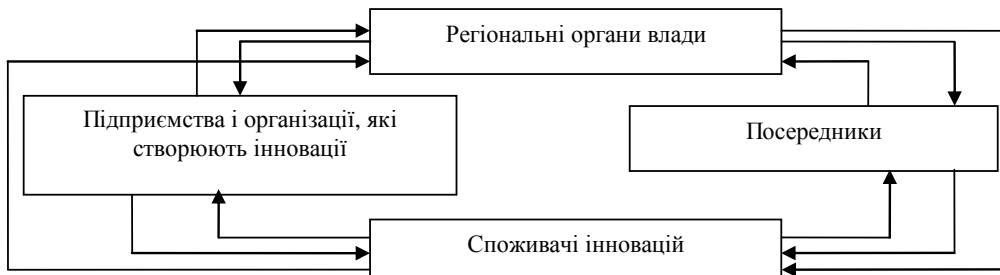

Рисунок 2 – Структурна схема регіональної інноваційної системи

До числа підприємств і організацій, які створюють інновації, не обов'язково повинні входити наукові установи, вищі учбові заклади і підрозділи НДДКР підприємств. Інновації можуть бути продуктом діяльності функціональних підрозділів непрофільних суб'єктів, тобто тих, які не здійснюють наукових досліджень – прикладних, а тим більше – фундаментальних. Підтвердженням цьому була наявність винахідників і раціоналізаторів на практично кожному радянському підприємстві.

Посередниками в даній схемі виступають ті суб'єкти господарювання, які формують основу інфраструктури інновацій – від посередників у трансфері і дифузії інновацій, консалтингових і інжинірингових фірм – до банків, інвестиційних фондів і страхових агенцій.

Ділянки, які є спільними для вказаних на схемі (рис. 2) елементів регіональної інноваційної системи, відображають сфери узгодження інтересів. Центральне місце в схемі займає елемент, який поєднує сфери інтересів всіх учасників системи. Фактично цей елемент повинен виконувати функцію безпосереднього обміну інформацією, яка є важливою для кожного учасника системи, а також сприяти узгодженню інтересів сторін. Організаційна форма цього елемента може бути різною. Наприклад, обмін інформацією може відбуватись у формі робочої конференції, форуму, круглого столу і т.п. Найважливіше, щоб в результаті функціонування такого елемента регіональної інноваційної системи узгоджувались дискусійні питання і питання стратегічного значення. Найбільшою помилкою, яку при цьому часто роблять, є підміна вказаного елемента тим чи іншим підрозділом регіональної влади (наприклад, обладміністрації). Функції обладміністрації в даній системі мають передусім інформаційний характер. Управління регіональною інноваційною системою повинен здійснювати колегіальний орган, до складу якого повинні на рівних правах входити представники всіх учасників.

Аналітичний огляд наукової літератури і узагальнення практики функціонування регіональних інноваційних систем свідчать про те, що при їх формуванні досить часто порушуються певні принципи, дотримання яких забезпечує ефективність згаданих систем. На думку автора, найголовнішими з цих принципів є такі:

- баланс інтересів;
- орієнтація на довгостроковий результат;
- поєднання ринкової саморегуляції і державного управління;
- еластичність до змін середовища господарювання;
- спрямованість діяльності на зовнішні ринки збуту інноваційної продукції;

– прозорість і демократичність прийняття рішень.

Баланс інтересів передбачає узгодження економічних інтересів всіх учасників інноваційної системи. Його дотримання вимагає:

– ідентифікацію економічних інтересів – індивідуальних, корпоративних, регіональних і загальнодержавних;

– аналіз пріоритетів і потреб учасників системи;

– оцінку можливостей використання організаційно-економічних механізмів узгодження згаданих інтересів.

Орієнтація на довгостроковий результат передбачає врахування інвестиційного лагу – фактора часу, який проявляється в процесі інвестування. Для інвестицій інноваційного спрямування проміжок часу між прийняттям рішення про інвестування в НДДКР, результатом чого буде інноваційний продукт, і появою такого продукту на ринку, як правило, є суттєво більшим, а ризики значно вищими, ніж для «звичайних», не пов'язаних з інноваціями інвестиційних проектів.

Чи не найважливішим фактором інноваційності регіону є наявність достатніх засобів інтелектуального потенціалу. Оскільки в межах цього ІК найбільш мобільним виступає людський капітал, важливо, щоб його засоби акумулювались в регіоні, незалежно в якій саме підсистемі регіональної інноваційної системи. Недостатньо створити ефективні системи мотивації на підприємствах. Важливо проводити політику просування інноваційного розвитку, піднімати престиж і соціальний статус професій, які створюють основу виникнення інноваційного продукту – науковців, інженерів, проєктувальників, техніків і технологів.

Висновки. Представлені в даній публікації матеріали дають змогу зробити такі висновки.

1. Інноваційний шлях розвитку економіки України не має альтернативи, оскільки інновації стають дедалі вагомішим фактором підвищення конкурентоспроможності як підприємств, так і національних економік.

2. Інноваційність вітчизняних підприємств залишається на низькому рівні внаслідок політичної і економічної нестабільності, слабкості ринкових механізмів, недосконалості правової системи, орієнтації підприємців на максималізацію прибутку в поточний період без формування стратегічних перспектив для власних підприємств.

3. Формування ефективної інноваційної системи підприємства можливе при наявності достатньо якісного інтелектуального капіталу, ефективної системи мотивації і матеріально-технічної бази для реалізації інноваційних проектів.

4. Одними з основних ланок реалізації державної стратегії інноваційного розвитку є регіональні інноваційні системи, до складу яких повинні входити підприємства-генератори інновацій, посередники, споживачі інноваційних продуктів і представники владних структур.

5. Регіональна інноваційна система повинна формуватись на принципах балансу інтересів, орієнтації на довгостроковий результат, поєднання ринкової саморегуляції і державного управління інноваційними процесами, еластичності до змін середовища господарювання, спрямованості діяльності на зовнішні ринки збуту інноваційної продукції, прозорості і демократичності прийняття рішень.

1. Геєць В. Інноваційні перспективи України: Монографія / В. Геєць, В. Семіноженко – Х. : Константа, 2006. – 272с.

2. Україна у вимірі економіки знань / ред. акад. НАН України В.М. Гейця. – К. : Основа, 2006. – 592 с.

Розділ 1 Макроекономічні аспекти управління інноваційним розвитком

3. Чухно А.А. Твори: [у 3 т.] // Т. 2: Інформаційна постіндустріальна економіка: теорія і практика / А.А. Чухно. – К. : НАН України, Київ. нац. ун-т ім. Т.Г.Шевченка, Наук.-дослід. фін. ін-т при М-ві фін. України, 2007. – 712 с.
4. Кузьменко О. Особливості національної інноваційної системи України / О. Кузьменко // Схід. – 2006. – №4 (76). – С. 53-57.
5. Поручник А. Регіональна інноваційна система як основа підвищення міжнародного конкурентного статусу національних регіонів / А. Поручник, І. Брикова // Вісник Київського національного економічного університету, 2006. – С. 134-173
6. Кузьмін О.Є. Сучасний менеджмент: навч.-прикл. посібник / О.Є. Кузьмін. – Львів: Центр Європи, 1995. – 175 с.
7. Porter, M. Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors / M. Porter. – 2 ed. – Simon & Schuster, 1998. – 396 p.
8. American Competitiveness Initiative. – Washington (D.C.) : Domestic Policy Council, Office of Science and Technology Policy, 2006.
9. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Статистичний збірник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
10. Кириченко І.І. Шляхи активізації інноваційної діяльності в регіоні / І. Кириченко // Соціальний менеджмент і управління інформаційними процесами. Серія «Державне управління»: Зб. наук. праць ДонДУУ. – Донецьк : ДонДУУ, 2006. – Вип. 61. – Т. VII. – С. 116-122.
11. Буднікевич І.М. Наукова складова інноваційного потенціалу регіону / І.М. Буднікевич, Т.Є. Корнієнко // Стратегічні пріоритети розвитку регіонів у системі економічної політики в Україні: Матеріали XII Міжнародної науково-практичної конференції. Науковий вісник ЧТЕІ КНТУ. Випуск 2. – Чернівці : Золоті литаври, 2001. – С.102-107
12. Валюх А.М. Створення організаційної моделі управління системою регіональної інноваційної діяльності / А.М. Валюх // Вісник Українського державного університету водного господарства та природокористування. Економіка: зб. наук. пр. – Рівне : УДУВГП. – 2003. – Вип. 1(20). – С. 492–497.
13. Волосюк М.В. Підвищення ефективності регіонального управління інноваційним розвитком / М.В. Волосюк // Економіст. – 2006. – №8. – С. 58–62.
14. Тарасова В.В. Фактори формування регіональних інноваційних комплексів / В.В. Тарасова // Збірник наукових праць. / Відп. ред. В.Є. Новицький. – К. : Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, 2003. – Вип. 34 – С. 230-236.

А.А. Оксаныч, Г.А. Комарницкая

Организационно-экономические предпосылки формирования региональной системы инноваций

Статья содержит анализ причин низкого уровня инновационности украинской экономики и направления формирования региональных инновационных систем. В статье обоснованы три ключевых элемента конкурентных преимущества предприятия – знания, мотивация сотрудников и капитал. Автор описывает структуру региональной инновационной системы и принципы ее формирования.

Ключевые слова: инновации, региональная инновационная система, конкурентоспособность

A.O. Oksanych, G.O. Komarnycka

Organizational and economic prerequisites for the formation of a regional system of innovation

The article contains analysis of reasons for the low-level innovation of the Ukrainian economy and directions of forming regional systems of the innovation. Three crucial elements were left justified for the competitive edge of the enterprise- the knowledge, motivating the staff and having capital at one's disposal. The author is presenting the structure of the regional system of the innovation and principles of for her forming.

Keywords: innovations, regional system of the innovation, competitiveness

Отримано 13.04.2011 р.